

UKRAINASTA PAENNEET – TILAPÄISESTI SUOJELTUJA VAI PYSYVIÄ MAAHANMUUTTAJIA?

Ukrainan sota alkoi 24.2.2022. Nyt yli puoli vuotta on kulunut, ja tilanne on jäätynyt asemasodaksi. Lähes 10 miljoonaa ukrainalaista on jättänyt kotinsa. EU on vastaanottanut noin neljä miljoonaa pakolaista tilapäistä suojelua tarjoavan direktiivin puitteissa. Käytäntö on uusi, vaikka direktiivi on vuodelta 2001. Miten Ukrainasta saapuneet suhteutuvat muihin maahamme saapuneisiin pakolaisiin?

Suomeen on paettu ennenkin. Ruotsin kuninkaat **Kustaa Vaasa** ja seuraajansa **Juhana III** halusivat karkottaa romanit Ruotsista reilut 500 vuotta sitten. Ruotsalaiset tehostivat pakkokeinojaan säätämällä yleisen karkotuslain vuonna 1637. Sen mukaan maahan jääneet miehet voitiin surmata ilman oikeudenkäyntiä. Laki oli voimassa vuoteen 1748, ilmeisesti ilman yhtään teloitusta¹. Asenteesta se kuitenkin kertoo. Suomi oli osa Ruotsia, ja alueemme oli vainotuille sopivan syrjäinen paikka vetäytyä turvaan. Romanian tulon Suomen alueelle vaikutti sekin, että kreivi ja Suomen kenraalikuvernööri **Per Brahe** suosi läänityksillään romaneja (”tattareita”) työvoimana.^{2,3}

Romanien ei tarvinnut kamppailla maamme itsenäistyttyä Suomen kansalaisuudesta, vaan heidät katsottiin automaattisesti uuden

valtion jäseniksi.⁴ Maamme juutalaiset ja taarit saivat mahdollisuuden hakea kansalaisuutta suunnilleen samoihin aikoihin erikseen heitä koskevilla lainsäädännöillä.⁵

Suurempi pakolaisryntäys Suomeen suuntautui Venäjän vallankumouksen aikoihin vuosina 1917–1922. Alussa tulijoissa oli lähinnä inkeriläisiä ja häviölle jääneitä tsaarin kannattajia. Oman ryhmänsä muodostivat Vienasta saapuneet suomensukuiset nälkä- ja sotapakolaiset. Suurimmillaan turvaa hakeneiden määrä oli vuonna 1922, jolloin vasta itsenäistyneessä Suomessa oli noin 35 000 pakolaista.

Uuden ajan ensimmäiset pakolaiset saapuivat maahamme Chilestä vuonna 1973. Suomi tarjosi lämpimän vastaanoton noin 200 pakolaiselle. Tulijoista noin 60–70 prosenttia on palannut takaisin maan olojen rauhoituttua.

Ukrainalaisia on puolustettu voimakkaasti ympäri Eurooppaa.

Chileläisten vastaanotossa oli paljolti samaa yleistä auttamishenkeä, mitä tunnemme nyt Ukrainasta saapuvia kohtaan.^{6,7}

Chileläisten jälkeen on tullut muita: 1980-luvulla maahamme alkoi saapua vietnamilaisia pakolaisia YK:n pakolaisleireiltä. Ensimmäiset somalit saapuivat maahamme 1990-luvun alussa Neuvostoliitosta.⁸ Jugoslavian hajoamiseen liittyen Suomi vastaanotti vuonna 1993 ensimmäiset Balkanin alueen kiintiöpakolaiset. Tänä päivänä syntyperältään vietnamilaisia on maassamme noin 13 000, entisen Jugoslavian alueelta tulleita 14 000 ja somaleja 23 000 henkeä.^{9,10}

EUROOPAN UNIONI AKTIVOITUU TURVAPAIKANHAUN VARALTA

Jugoslavian hajoaminen aiheutti Euroopan unionin (EU) alueelle huomattavan pakolaispaineen 1990-luvulla. Tässä tilanteessa EU ryhtyi kehittämään vastaisen varalle varoimenpiteitä mahdollisesti kasvavan turvapaikanhaun ja pakolaisuuden varalta.¹¹

Merkkipaaluna on pidettävä EU:n vuonna 1999 pidettyä Tampereen huippukokousta, jonka aikana entisen Jugoslavian alueella käytiin vielä hajanaista sotaa. Suomen toimissa EU:n puheenjohtajamaana pääministeri **Paavo Lipposen** hallitus nosti agendalle erityisesti vapauten, turvallisuuteen ja oikeuteen perustuvat kysymykset. Tampereen kokoontumisen päätösasiakirjassa to-

dettiin ylevästi turvapaikanhakuun liittyvät periaatteet: ”Eurooppa-neuvosto vahvistaa, että unioni ja sen jäsenvaltiot pitävät tärkeänä, että oikeutta hakea turvapaikkaa kunnioitetaan täydellisesti”.

Kehitystyön seurauksena vuosituhaten alussa hyväksyttiin useita uusia pakolaisuutta koskevia direktiivejä.¹² Tällaisista voidaan mainita muun muassa tilapäistä suojelua koskeva direktiivi 2001/55/EY. Kyseinen lainsäädäntöohje otettiin ensimmäisen kerran käyttöön 4.3.2022 nimenomaan Ukrainan sodan aiheuttaman pakolaisuuden vuoksi.

VUODEN 2015 SUURI ”PAKOLAISKRIISI” JA KANSALLINEN ”HÄTÄTILA” SUOMESSA

Varautumista testattiin toden teolla, kun vuonna 2015 EU-alueelle saapui noin 1,5 miljoonaa turvapaikanhakijaa. Heistä maahamme saapui yli 32 000 henkeä. Suurin vastaanottajamaa oli Saksa yli miljoonalla tulijalla. Suhteellisesti tarkasteltuna eniten tulijoita saapui Ruotsiin.

Viimeistään tässä tilanteessa havahduttiin siihen, että Tampereella lausutut ylevät periaatteet ”turvapaikan hakijoiden oikeuksien täydellisestä tunnustamisesta” saatiin unohtaa. Dublin-periaatteen mukaan ensimmäinen tulomaa on vastuussa turvapaikkaa hakevasta. Jäsenmaista muun muassa Kreikka, Unkari, Itävalta ja Italia tuuppasivat tulijoita utterasti eteenpäin.

Toisaalta huomattava osa turvapaikkaa hakevista pyrkiin nimenomaan pohjoisen suuntaan. Vaikka Schengen-alue on vapaan liikkumisen aluetta, ilmestyi jäsenmaiden välille erilaisia fyysisiä rajaesteitä patoamaan turvapaikanhakua.¹³

Suomessa suurin muuttopaine suuntautui Tornioon, jonne myös ruotsalaiset viranomaiset ohjasivat erityisesti maahansulleita irakilaisia ja afganistanilaisia turvapaikanhakijoita.¹⁴ Irakilaisten haluun tulla Suomeen liittyi ainakin kaksi tekijää: heillä oli runsaasti maanmiehiä Suomessa. Toisaalta Suomella ei ollut palautusopimusta Irakin kanssa, toisin kuin Ruotsilla.¹⁴

Vuoden 2015 muuttotapahtumasta käytetään usein yleisnimitystä Syyrian pakolaiskriisi. Tämä liittyy siihen, että Syyriassa vuonna 2011 alkaneen sisällissodan seurauksena sen naapurimaihin, erityisesti Turkkiin ja Libanoniin, kerääntyi miljoonia syyrialaisia pakolaisia. Koska sota vain tuntui jatkuvan, alkoivat syyrialaisien pakolaisten säästöt huveta – oli aika tehdä päätöksiä.

Syyrialaisien lähtiessä joukolla liikkeelle, mukaan tuli runsaasti erityisesti irakilaisia ja afgaaneja, joiden kotimaissa oli myös jo pitkään käyty verisiä sisällissotia. Oma osuutensa monien kansallisuuksien kirjoon oli silläkin, että kansainvälisten lentoyhtiöiden kova kilpailu oli pudottanut matkustuskustannukset alhaisiksi, joten Euroopan reuna-alueille oli ollut helppo kokoontua.¹⁵

UKRAINALAISET SAAPUVAT - LÄMPIMÄSTI TERVETULOA

Venäjän hyökkäys Ukrainaan oli yllättävä ja traaginen tapahtuma. Tähän mennessä Ukrainan konflikti on aiheuttanut noin 10 miljoonan ihmisen pakolaisuuden. Heistä noin puolet on maan sisäisiä pakolaisia, sama määrä on muuttanut ulkomaille.¹⁶

Läntinen Eurooppa ja erityisesti EU reagoivat nopeasti alkaneeseen sotaan. Viikko sodan alkamisen jälkeen (2.3.2022) Euroopan unionin komissio ehdotti tilapäistä suojelua koskevan direktiivin aktivointia, mitä se ei ollut tehnyt koskaan aikaisemmin. Jo seuraavana päivänä EU:n neuvosto teki toimeenpanopäätöksen tilapäistä suojelua koskevista direktiivistä (2001/55/EY).

Sisäasiainkomissaari **Ylva Johansson** totesi olevansa ylpeä EU:n ja jäsenmaiden toiminnasta Ukrainan pakolaisten auttamiseksi: ”Annamme välitöntä tukea niille, jotka saapuvat sodan kauheuksien keskeltä. Tänä tekemillämme ehdotuksilla jäsenmaille annetaan lisää valmiuksia hallita kriisiä järjestelmällisesti ja tehokkaasti. Myönnämme apua tarvitseville ihmisille oleskeluoikeuden, tarjoamme pääsyn työmarkkinoille ja huolehdimme heidän majoittamisestaan. Ohjeiden avulla varmistetaan, että Ukrainan sotaa pakenevat pääsevät EU:hun nopeasti ilman pitkällisiä rajamuodollisuuksia”.¹⁷

Tilapäistä suojelua koskeva direktiivi on tarkoitettu nimensä mukaisesti tarjoamaan

Eri tulijaryhmistä on keskusteltu julkisuudessa eri tavoin. Turvapaikanhakijat ja aktivistit vastustivat ihmisten palautuksia Irakiin Helsinki-Vantaan lentokentällä vuonna 2017.

tilapäistä suojelua ”joukottaisen maahan-tulon tilanteissa”. Käytännössä tämä tarkoittaa, että EU-alueelle tulevan ukrainalaisen ei tarvitse osoittaa motiivia tulolleen, maanpassi riittää. Sujuvaa rajankäyntiä on helpotanut, että Ukrainalla ja EU:lla on ollut asso-

siaatiosopimus vuodesta 2017 alkaen. Sen mukaan Ukrainan biometrisellä passilla saa oleskella 90 vuorokautta 180 päivän aikana Schengen-alueella ilman viisumia.¹⁸

Lähes kaikissa jäsenmaissa Ukrainan kansalaiset perheenjäsenineen saavat tila-

päistä suojelua. Vastaanotettaviin kuuluvat myös Ukrainassa kansainvälistä suojelua saaneet henkilöt ja heidän perheenjäsenensä (eli pakolaiset).

Kansallisesti jäsenmaat voivat laajentaa vastaanottokriteereitään. Niinpä Suomi tar-

joaa tilapäistä suojelua myös niille ukrainalaisille, jotka ovat oleskelleet Suomessa ennen sodan alkamista esimerkiksi määräaikaisen työn perusteella. Suomessa tilapäistä suojelua saavat myös kolmansien maiden kansalaiset, jotka ovat oleskelleet Ukrainassa lailli-

EU-alueelle tulevan ukrainalaisen ei tarvitse osoittaa motiivia tulolleen, maanpassi riittää.

sesti ja joiden paluu lähtömaahan ei ole turvallisesti ja pysyvästi mahdollista.¹⁹

MAAHANMUUTTOVIRASTO

OPASTAA TULIJOITA JA AUTTAJIA

EU ja sen myötä eri maiden kansalliset toimijat saivat aika lailla sapiskaa toiminnastaan vuosien 2015–2016 pakolaiskriisin yhteydessä. EU piti tuolloin yllä turvapaikanhakijoihin ja muuttoliikkeeseen yleensäkin liittyvää kriisipuhetta, jonka mukaan ”meidän” eurooppalaisten tuli puolustautua ”heiltä”, jotta turvallisuutemme, vapautemme ja alueellinen koskemattomuutemme säilyisivät.²⁰ Ukrainan kohdalla tämä ei ole toistunut.

Tarkasteltaessa esimerkiksi Maahanmuuttoviraston (Migri) sekä maamme eri ministeriöiden nykyisiä Ukraina-verkkosivuja, voidaan tyydytyksellä todeta nykyisen informaatiotarjonnan olevan runsasta ja laadukasta. Ukrainasta tulijoiden on verkkosivujen ohjeiden mukaan rekisteröitävä tilapäisen suojelun hakemuksensa poliisilla tai rajaviranomaisella. Rekisteröitymisen jälkeen hakija voi tehdä töitä tai opiskella. Eri viranomaisten sivuilta löytyvät myös täsmälliset ohjeet sosiaaliturvaan liittyviin palveluihin, jotka ovat suunnilleen samat kuin perinteisillä turvapaikanhakijoilla, toisin sanoen pakolaisasemaa hakevilla. Sivuilta löytyy jopa tietoa mukaan otettujen lemmikkieläinten maahantuontiin liittyvistä seikoista.²¹

Tilapäisen suojelun perusteella oleskelulupa myönnetään vuodeksi kerrallaan. Lupa tulee parissa viikossa. Jatkolupa voidaan myöntää, mikäli EU:n mielestä tilapäisen suojelun tarve jatkuu vielä 4.3.2023 jälkeenkin.

Myös suomalaisten auttamishalu on ollut suurta Ukrainan tilanteessa. Niinpä sodan aikana useat suomalaiset ovat omaehtoisesti hakeneet ukrainalaisia suojelua tarvitsevia maahanamme. Migrin sivuilta löytyy ohjeistusta myös näille kuljetusta järjestäneille.²¹ Tässä suhteessa käytäntö eroaa huomattavasti niin sanotusta perinteisestä turvapaikanhausta.

On kiinnostavaa muistaa, että pakolaiskriisin aikana vuonna 2016 Suomessa asuva irakilainen tuomittiin vangittavaksi ja karkotettavaksi laittoman maahantulon järjestämisestä. Hän oli kuljettanut autollaan maanmiehensä Tukholmasta Tornioon, siis Suomen puolelle. Mikäli kuljetettava olisi jäänyt pois ennen rajaa ja kävellyt parisataa metriä järjestelykeskukseen Suomen puolelle, olisi syytteeltä välttytty. Korkein oikeus kumosi maastakarkotusta ja paluu-kieltoa koskevan päätöksen neljä vuotta myöhemmin.²²

Suomalaisten keskimääräinen suhtautuminen tulijoihin on ollut erilaista: seitsemän vuotta sitten spontaanisti kerätyt katupartiot kiertelivät kaupunkiemme kaduilla suojelemassa pelkoa uhkuvaa kantaväestöä ”heiltä”^{23,24}, nyt kansalaiset ovat yhteisrintamassa ottamassa tulijoita vastaan.

Seitsemän vuotta sitten spontaanisti kerätyt katupartiot kiertelivät kaupunkiemme kaduilla suojelemassa pelkoa uhkuvaa kantaväestöä ”heiltä”, nyt kansalaiset ovat yhteisrintamassa ottamassa tulijoita vastaan.

KAKSI PAKOLAISVIRTAA – ERILAISET PROSESSIT

Pakolaiskriisin myötä vuonna 2015 maahanamme saapui 32 400 turvapaikanhakijaa. Ukrainalaisia tilapäisen suojelun hakemuksia oli tullut 14.8.2022 mennessä lähes sama määrä eli 36 000.²⁵ Kyse on siis lähes samankokoisista tulijamääristä ainakin toistaiseksi.

Pakolaiskriisin aikana vuonna 2015 tulleet olivat pääsääntöisesti nuorehkoja miehiä useasta eri maasta. Ukrainalaiset ovat vastaavasti etupäässä naisia ja lapsia, sillä 18–60-vuotiaiden miesten velvollisuus on puolustaa maataan. Lapsia ukrainalaisista tulijoista on kolmannes.

Ukrainalaisten tulo katsotaan direktiivin mukaisesti väliaikaiseksi, joten heillä ei ole virallista kotikuntaa. Kotikuntaa vailla olevilla ukrainalaisilla lapsilla ei ole oppivelvollisuutta. Jos heidän huoltajansa haluavat lapsensa peruskouluun, opetusta on kuitenkin tarjottava. Tämä koskee nykyisin myös keskiasteen koulutusta eli ammatillista koulutus-

ta ja lukiota.²⁶ Tilapäisen suojelun piirissä olevilla ukrainalaisilla ei ole täysiä oikeuksia varhaiskasvatukseen saantiin tai Kelan palveluihin, kuten asumis- ja toimeentulotukiin.

Ilman kotikuntaa on vaikea saada kotoutumista edistäviä palveluja Suomessa. Kotoutumisen edistämislaisissa todetaan (6 §) kotoutumista edesauttavien toimenpiteiden ja palvelujen järjestämisen olevan osa kunnallisia peruspalveluja. Kotoutumislaki ei nykyisellään mahdollista sitä, että kunnat ja soten hyvinvointialueet voisivat hakea valtiolta korvauksia tilapäistä suojelua saaville järjestetyistä kotoutuspalveluista.^{26,27} Tässä suhteessa laki lienee piakkoin muuttumassa, sillä hallitus on antamassa syyskuussa eduskunnalle jo lausuntokierroksella olleen lakiehdotuksen, jonka mukaan kunnat ja hyvinvointialueet voivat hakea korvausta Ukrainasta tulleille tarjotuista palveluista.

Suomalaisen kotoutumiskoulutuksen käytännön haasteita se, että koulutus on paljolti suunnattu työttömille maahanmuuttajille. Tä-

Mitä pidempään sota ja sitä myöten suojelutarve kestää, sitä enemmän oletettavasti on maahamme jääviä.

män vuoksi työssä käyvät, kotiäidit ja eläkeläiset voivat jäädä toiminnan ulkopuolelle, vaikka he haluaisivat päästä osaksi yhteiskuntaa.²⁸

KOHDELLAANKO PAENNEITA TASAVERTAISESTI?

Ukrainalaisten saama tilapäisen suojelun status on virittänyt maailmalla ja jossain määrin Suomessakin keskustelua siitä, että tilapäisen suojelun kautta tulevat ovat etuoikeutetussa asemassa turvapaikan saaneisiin pakolaisiin verrattuna.^{28, 29, 3}

Tilapäistä suojelua hakevilla on oikeus tehdä työtä pian maahan saavuttuaan. Turvapaikanhakijoiden työnteko-oikeus sen sijaan alkaa kolmen kuukauden kestävänsä karenssin jälkeen ja pirstaloituu helposti pätkiksi. Jos tulijalla ei ole passia tai muuta matkustusasiakirjaa, karenssi on kuusi kuukautta. Jopa yli kolmannes täysi-ikäisistä turvapaikanhakijoista on samanaikaisesti ollut ilman työnteko-oikeutta joko karenssiajan tai kielteisen turvapaikkapäätöksen vuoksi. Tämä tarkoittaa tuhansia ihmisiä.³⁰

Perheenyhdistäminen on selkeästi vaikeampaa turvapaikan saaneille pakolaisille kuin tilapäisesti suojeluille. Mikäli pakolais-

statuksen saanut haluaa perheensä Suomeen, perheen tulee hakea oleskelulupaa perheeseen perusteella. Kyseessä oli jo valmiiksi monimutkainen ja kallis prosessi, jota kiristettiin 2016 entisestään vuonna 2016.^{31, 32}

”Kaikkia kodeistaan paenneita tulisi kohdella tasavertaisesti. Tämänhetkinen asetelma luo katkeruutta”, toteaa Suomen Pakolaisavun koulutussuunnittelija **Ulla Tarkka** *Suomen Kuvalehden* haastattelussa.³⁰ Perustellusti onkin esitetty vaatimuksia kaikkien pakenemaan joutuneiden tasapuolisen kohtelun puolesta.³³

OVATKO UKRAINASTA PAENNEET TILAPÄISESTI SUOJELTUJA VAI PYSYVIÄ MAAHANMUUTTAJIA?

Juridisesti ajateltuna Ukrainasta tulleet ovat tilapäisesti suojeltuja perustuen EU:n vastaavan direktiivin tuomaan turvaan. Suojaa kyseisen ”sateenvarjon” alla riittää kolmeksi vuodeksi. Jos sota loppuu aikaisemmin, EU voi tehdä suojelun lopettamisesta uuden päätöksen. Toki täällä olevilla ukrainalaisilla on jo nyt mahdollisuus hakea oleskelulupaa kansainväliseen suojeluun (siis pakolaisuuteen) tai työhön liittyen.

Tällä hetkellä tilapäistä suojelua saavat ovat enimmäkseen naisia ja lapsia. Oma kysymyksensä on se, kuinka kauan Ukraina voi estää aikuisia miehiä lähtemästä maasta perheensä luo. Rajoituksen poistaminen tai sen väljentäminenkin voi johtaa melko suureen muuttoliikkeeseen. Tähän mennessä maasta ovat voineet poistua muun muassa sellaiset miehet, joilla on vähintään kolme huollettavaa lasta tai jotka ovat alaikäisten yksinhuoltajia tai vammaisten lasten huoltajia.³⁴

Todennäköisesti perheelliset palaavat maahansa jälleenrakentamaan Ukrainaa. On toki oletettavaa, että tänne myös jää tilapäisesti suojeltuja ukrainalaisia – kuka parisuhteen muodostumisen, työn tai opiskelunkin kautta. Mitä pidempään sota ja sitä myöten suojelutarve kestää, sitä enemmän oletettavasti on maahamme jääviä. Tämä on oivallettu myös Suomessa, missä kotikuntalakiin, kotoutumisen edistämislakiin ja vastaanottolakiin ollaan tekemässä olemista ja jäämistä helpottavia uudistuksia.^{27, 28}

Ukraina on sitten ensimmäisen maailmansodan menettänyt väestöstään kaatuneina, nälkään kuolleina tai Stalinin vainoissa lähes 20 miljoonaa henkeä. Ukrainan uudessa

sodassa on tähän mennessä kuollut 5 500 siviiliä, heistä 350 on lapsia. Jokainen uhri tässäkin järjettömässä konfliktissa on turha. Me olemme moraalisesti ja inhimillisesti velkaa ukrainalaisille sen, että maalle tulee mahdollisuus sodan loputtua liittyä turvallisesti läntisen Euroopan sivistyspiiriin – mitä se sitten tarkoittaaakin.

—
Kiitän erittäin lämpimästi dosentti Tuomas Martikaista, dosentti Pasi Saukkosta, dosentti Minna Säävälää ja yhteiskuntatieteiden tohtori Sari Vanhasta heidän arvokkaista kontribuutioistaan ja kommentistaan artikkelia valmistellessani.

—
Ismo Söderling on siirtolaisuusinstituutin väestöpolitiikan dosentti.

PAKOLAISUUDEN UMPISOLMUT JA NIIDEN MAHDOLLISET RATKAISUT – ASIANTUNTIJAT VASTAAVAT

Dosentti **Ismo Söderling** esitti neljälle ansioituneelle tutkijalle kolme pakolaisuuteen liittyvää kysymystä. Niihin vastasivat dosentti **Tuomas Martikainen**, dosentti **Pasi Saukkonen**, dosentti **Minna Säävälä** ja yhteiskuntatieteiden tohtori **Sari Vanhanen**.

KYSYMYS 1: Suomessa on edelleen 1 600 vuosina 2015–2016 tullutta turvapaikanhakijaa, joiden hakemus on edelleen niin sanotusti prosessissa. Miten tähän inhimilliseen(kin) ongelmaan olisi suhtauduttava hallinnon tai politiikan kannalta?

Kaikki neljä asiantuntijaa tunnistavat ongelman, ja pitävät asian pikaista ratkaisua tärkeänä. Vastajien mielestä pitkittynyt prosessi lisää inhimillistä epävarmuutta ja irrallisuutta. Se myös ylläpitää yhteiskunnan syrjäyttäviä rakenteita eli lisää ”ulkopuolelle jäävien” ja mahdollisten paperittomien määrää. Tilanne voi olla ongelmallinen myös harmaan talouden ja sisäisen turvallisuuden näkökulmasta sekä edesauttaa niin sanotun rinnakkais-

yhteiskunnan vahvistumista Suomessakin.

Hyvänä ja konkreettisenä ratkaisuna asiantuntijat pohtivat esimerkiksi armahdusmenettelyn käyttöönottoa. Siinä paperittomille annettaisiin laillinen asema. Tämä kuitenkin herättää vaikeita kysymyksiä, jotka yksi haastatelluista kiteytti näin: ”Ketkä kaikki kuuluisivat tällaisen ’poikkeusluvan’ piiriin? Kuinka pitkään prosessissa täytyisi olla, jotta saisi oikeuden erityiskohteluun? Olisiko tämä ajanjakso sama kaikille?”

Sama asiantuntija arvioi, että armahduksella voisi olla tietty signaalivaikutus, jota olisi vaikea peruuttaa. Hänen mukaansa voidaan myös olettaa, että jotkin puoluepoliittiset tahot osoittaisivat voimakasta kritiikkiä tällaista ratkaisua kohtaan.

KYSYMYS 2: Ukrainasta saapuneet kuuluvat tilapäisen suojelun piiriin. Tällainen kollektiivinen päätös on ensimmäistä kertaa käytössä. Miten perusteltuna pidät direktiivin käyttöä Ukrainan sodan yhteydessä?

Haastatellut asiantuntijat ovat yksimielisiä siitä, että päätös oli näissä olosuhteissa hyvä, oikea-aikainen ja perusteltu. Jos sitä ei olisi käytetty nyt, niin voidaan kysyä, mikä olisi ollut se tilanne, jossa sitä olisi käytetty.

Osa vastaajista pitää tilapäisen suojelun ongelmana sen määräaikaaisuutta ja vähäistä kattavuutta eri palveluiden kannalta. Kuitenkin ilman tällaista nopeaa päätöksentekoa esimerkiksi Puola olisi saattanut joutua entistä pahempaan ahdinkoon pakolaisten vastaanotossa.

Ratkaisu nähtiin tärkeänä erityisesti alan keskustelun edistäjänä. Yksi asiantuntijoista kiteyttää: ”[Direktiivin käyttö] on samalla lisännyt laajempaa keskustelua siitä, milloin kyseinen ratkaisu on perusteltu ja ketkä voisivat ukrainalaisten lisäksi olla oikeutettuja tilapäiseen suojeluun.”

KYSYMYS 3: Suomessa puhutaan kasvavasta työvoimapulasta ja siihen liittyen maahanmuuton lisäämistarpeesta. Ukrainalaiset tulijat on

huomattavassa määrin nähty myös potentiaalisena työvoimana. Mikä olisi toimiva tapa hoitaa maahanmuuton kautta työvoimapulaa?

Asiantuntijat tunnistavat vastauksissaan maamme väestönkehityksen ja työmarkkinoiden kasvavan työvoimapulan. He näkevät myös, että Viron suunnassa työvoimareservejä ei jatkossa enää ole.

Asiantuntijat eivät yksiselitteisesti tyrmää ajatusta pakolaisten tai tilapäistä suojelua saavien työllistämistä jossain mittakaavassa. He katsovat asiaa kuitenkin tulijan eivätkä työmarkkinoiden kannalta. Yksi asiantuntija pohtii, että on hyvä tunnustaa realistisesti, että humanitaarisista syistä oleskeluluvan saaneiden pääsy työelämään on useimmiten pitkä prosessi.

Samansuuntainen on toisen asiantuntijan muistutus siitä, että tulijat ovat pääsääntöisesti perheellisiä naisia, joiden puoliset ovat rintamalla: ”Jollain aikavälillä Ukrainasta Suomeen tulleita siirtyy laajemminkin työelämään, mutta tässäkin asiassa suomalainen keskustelu oli varsinkin aluksi toivottoman

idealistista. Kyseessä on kuitenkin pääasiassa äitejä lapsineen, joista monet tulevat vaikeista oloista, ja joilla ei ole tšekäläisten työmarkkinoiden edellyttämää kielitaitoa”.

Vastaajien mielestä hallituksen olisi tärkeä lisätä työnantajien uskoa siihen, että kannattaa työllistää vieraskielisiä, jo maassa olevia tai ulkomailta rekrytoitavia. Samoin kaivattiin maamme yrittäjiltä joustavuutta siinä, millaisia käsityksiä heillä on hyvistä ja toivottavista työntekijöistä. Tästä huolimatta on kuitenkin tärkeä pitää vellit ja puurot erillään: maataan paenneet tarvitsevat ensisijaisesti suojaa ja huolenpitoa, me työvoimaa.

Ismo Söderling kiteyttää asiantuntijoiden yhdensuuntaiset näkemykset seuraavasti:

Vuoden 2015 pakolaiskriisin pitkittyminen 1 600 turvapaikanhakijan osalta kannattaa viheltää poikki. Tilanne vaatii inhimillisen ratkaisun, jossa armahdus voisi olla toimiva ratkaisu. Menettelyä on käytetty useassa maassa aikaisemmin. Toki asiantuntijat tiedostavat hyvin, että kyseessä ei ole helppo ratkaisu.

Tilapäisen suojelun antaminen Ukrainasta tulleille hyväksytään yksimielisesti, samoin esitetään menettelyn laajempaakin käyttöä. Tosin selkeänä ongelmana nähdään tilapäiseen suojeluun liittyvät rakenteelliset heikkoudet, kuten kotikuntaoikeuden puut-

tuminen. Asiaa ollaan hallituksemme ja viranomaisten toimesta ratkomassa.

Humanitäarisistä syistä tulleet tarvitsevat ensisijaisesti suojaa ja huolenpitoa. Tässä suhteessa heidän näkemisensä ensisijaisesti työvoimana tai työvoimapulan paikkaajana ei saa kannatusta asiantuntijoiden keskuudessa. Yleinen näkemys on, että pallo työvoimapulan poistossa on nimenomaan yritysten ja valtiovallan käsissä. Toki turvapaikanhakijat ja pakolaiset voivat päätyä ajan myötä työllisyys- ja kielikoulutukseen, mutta tämä on pidemmän aikavälin tavoite.

LOPPUVIITTEET

1. Suomen romanifoorumi: Romanit Suomessa. <https://www.romanifoorumi.fi/romanit-suomessa/romanikulttuuri/romanit-suomessa/>. Luettu 15.8.2022.
2. Rekola, Tuula (2012): Romanian varhaisvaiheet Suomessa: 1500-luvulta 1800-luvun puoliväliin. Teoksessa Pulma, Panu (toim.): Suomen romanien historia (toim.). Kariston Kirjapaino Oy, Hämeenlinna, ss. 18–83.
3. Koivisto, Viljo (1984): Mustalaiset. WSOY, Porvoo.
4. Tervonen, Miika (2012): Kiertolaisia, silmätikkua ja rajojen ylittäjiä: 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa Pulma, Panu (toim.): Suomen romanien historia. Kariston Kirjapaino Oy, Hämeenlinna, ss. 84–142.
5. Söderling, Ismo: Juutalaiset ja tataarit Suomen näkymättöminä vähemmistöinä. Siirtolaisuus-Migration 2/2018, pp. 22–26. <https://siirtolaisuus-migration.journal.fi/article/view/89579>. Luettu 15.8.2022.
6. Hiilamo, Heikki (2021): Näkymättömät sankarit – suomalaisten salainen apu Chilen vallankaappauksen uhreille. Into Kustannus Oy, Helsinki.
7. Himberg, Petra (2019): Chilen pakolaiset saivat Suomessa lämpimän vastaanoton. Yle Areena, Julkaistu 26.4.2019. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2019/04/26/chilen-pakolaiset-saivat-suomessa-lampiman-vastaanoton-ja-voimistivat>. Luettu 14.8.2022.
8. Mubarak, Yusuf, Nilsson, Eva ja Saxén, Niklas (2015): Suomen somalit. Into Kustannus Oy, Helsinki.

9. Tilastokeskus, StatFin-tietokanta, väestörakenne. https://statfin.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rs.px/. Luettu 16.8.2022.
10. Martikainen, Tuomas ja Pitkänen, Pirkko (toim.) Muuttoliikkeiden vuosisata. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
11. Suomen Pakolaisapu. Sanasto: <https://pakolaisapu.fi/sanasto/>. Luettu 13.8.2022.
12. Söderling, Ismo (2016): Vapaata liikkumista ja rajavalvontaa – Euroopan unionin muuttoliike. Teoksessa Kajanoja, Jouko ja Yrjö-Koskinen, Eero (toim.) Hajoaako unioni? Kirjoituksia EU:n kohtalonkysymyksistä, ss. 99–135. Into Kustannus Oy, Helsinki.
13. Kotilainen, Noora (2021): Poliisiautoja, raja-aitoja, joutilaita ja pimeitä katuja – ”pakolaiskriisin” kuvalliset metaforat suomalaisessa mediassa. Teoksessa Kotilainen, Noora ja Laine, Jussi (toim.) Muuttoliike murroksessa. Into Kustannus Oy, Helsinki, ss. 94–122.
14. Mäenpää, Kukka (10.9.2020): EU:ssa sekava pakolaispolitiikka: Ruotsi auttaa irakilaisia matkustamaan Suomeen. Ruotsilla on palautussopimus Irakin kanssa, Suomella ei. Suomen Kuvalehti (10.9.2015). <https://suomenkuvalehti.fi/kotimaa/ruotsi-auttaa-turvapaikanhakijoita-matkustamaan-suomeen-suomi-kaannyta-yhta-ankarasti/>. Luettu 18.8.2022.
15. Cosgrave, John, Hargrave, Karen, Foresti, Marta and Massa, Isabella (2016): Europe’s refugees and migrants. Hidden flows tightened borders and spiralling costs. Overseas Development Institute, London. https://www.researchgate.net/publication/308654826_Europe's_refugees_and_migrants_hidden_flows_tightened_borders_and_spiralling_costs. Luettu 14.8.2022.
16. 2022 Ukrainian refugee crisis, Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/2022_Ukrainian_refugee_crisis. Luettu 17.8.2022.
17. Euroopan komissio 2.3.2022 Ukraina: Komissio ehdottaa Ukrainasta sotaa pakenevien tilapäistä suojelua sekä toimintaohjeita rajatarkastuksiin. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fi/ip_22_1469. Luettu 15.8.2022.
18. EU Schengen info 19.6.2020: Ukrainians have made nearly 49 million trips to EU during three years of visa-free travel. <https://www.schengenvisainfo.com/news/ukrainians-have-made-nearly-49-million-trips-to-eu-during-three-years-of-visa-free-travel/>. Luettu 14.8.2022.
19. Maahanmuuttovirasto: Tilapäinen suojelu Ukrainasta paenneille. <https://migri.fi/tilapainen-suojelu#tilapaista>. Luettu 18.8.2022
20. Hiitonen, Anna-Kaisa (2021): EU:n turvapaikkapolitiikan me ja he – turvapaikkajärjestelmän yhdyntymisen eron-tekien historiana. Teoksessa Kotilainen, Noora ja Laine, Jussi (toim.): Muuttoliike murroksessa. Into Kustannus Oy, Helsinki, ss. 323–340.
21. Maahanmuuttovirasto: Tilapäinen suojelu Ukrainasta paenneille. <https://migri.fi/tilapainen-suojelu#paatos>. Luettu 18.8.2022.
22. Korkein hallinto-oikeus 2020: KHO kumosi laittoman maahantulon järjestämisestä tuomitun karkottamisen suhteellisuusperiaatteen vastaisena. <https://asianajajaliitto.fi/2020/06/kho-kumosi-laittoman-maahantulon-jarjestamisesta-tuomitun-karkottamisen-suhteellisuusperiaatteen-vastaisena/>. Luettu 14.8.2022.
23. Säävälä, Minna (2016): Muukalainen tuli kylään. Ihmisen matkassa halki aikojen, paikkojen ja tunteiden. Väestöliitto, Helsinki.
24. Saukkonen, Pasi (2020): Suomi omaksi kodiksi. Kotouttamispolitiikka ja sen kehittämismahdollisuudet. Gaudeamus, Tallinna.
25. Maahanmuuttovirasto: Tilapäisen suojelun tilastot. <https://migri.fi/tilapaisen-suojelun-tilastot>. Luettu 17.8.2022
26. Sisäministeriö: Ukrainasta siirtymään joutuneiden oleskelu Suomessa. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/d4a-ba30b-627d-4cf4-a2ab-9ecdb678b12c/84f64704-ddba-43cd-b73f-371ccb1c1a/MUISTIO_20220429113743.pdf. Luettu 18.8.2022.
27. Työ- ja elinkeinoministeriö: Selvitys kotikuntaoikeudesta esittää muutostarpeita tilapäistä suojelua saavia koskevaan lainsäädäntöön. <https://kotoutuminen.fi/-/selvitys-kotikuntaoikeudesta-esittaa-muutostarpeita-tilapaista-suojelua-saavia-koskevaan-lainsaadantoon>. Luettu 17.8.2022.
28. Vanhanen Sari, haastattelu Yhteishyvä-lehdessä 4/2022, 17 (Hako, Kaisa: Uuteen maahan juurtumassa, artikkeli, ss. 11–18).
29. Reilly, R. and Flynn, M. (2 March 2022): The Ukraine Crisis Double Standards: Has Europe’s Response to Refugees Changed? <https://www.globaldetentionproject.org/the-ukraine-crisis-double-standards-has-europes-response-to-refugees-changed>. Luettu 17.8.2022.
30. Salmela, Heikki (2022): Toisille töitä, toisille ei. Turvapaikanhakijat eivät saa tehdä töitä samoilla ehdoilla kuin tilapäistä suojelua saaneet, ”Asetelma luo katkeruutta”, asiantuntija sanoo. Suomen Kuvalehti 22.7.2022, ss. 10–11.
31. Bodström, Erna (10.6.2022): Kaksi ”pakolaiskriisiä” ja suojelun rajat. <https://liikkeessaylirajojen.fi/kaksi-pakolaiskriisia-ja-suojelun-rajat/>. Luettu 17.8.2022.
32. Maahanmuuttovirasto 2022: Lisätietoja perheenjäsenesi mahdollisuudesta hakea oleskelulupaa Suomeen. <https://migri.fi/turvapaikka>. Luettu 18.8.2022.
33. Lyytinen, Eveliina ja Pellander, Saara (12.3.2022). Helsingin Sanomat, Vieraskynä.
34. Lyytinen, Eveliina (7.6.2022): Ukrainan sotaa pakenevat – ketkä jäävät pimentoon ja tilapäisen suojelun ulkopuolelle? Liikkeessä yli rajojen -blogi: <https://liikkeessaylirajojen.fi/ukrainan-sotaa-pakenevat-ketka-jaavat-pimentoon-ja-tilapaisen-suojelun-ulkopuolelle%EF%BF%BC/>. Luettu 18.8.2022.